

I.

Г. ГОЛЛЯКА,
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства,
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
ім. академіка С. Дем'янука*

**ОПЛАТА ПРАЦІ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ
ТА ШЛЯХИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ**

Анотація

На прикладі Рівненської області розглянуто сучасний стан оплати праці в сільськогосподарських підприємствах та визначені шляхи її удосконалення.

Аннотация

На примере Ровенской области рассмотрено современное состояние оплаты труда в сельскохозяйственных предприятиях и определены пути ее совершенствования.

Annotation

This article deals with the modern state of the work's wages in agricultural enterprises in Rivne region and the ways of its improving were determined.

Постановка проблеми. Для успішного розвитку сільськогосподарських підприємств важливе значення має застосування дійових матеріальних стимулів, основною формою яких є оплата праці. Вона повинна максимально відповідати здібностям, інтересам і потребам трудівників. Адже від цього залежить їх ставлення до праці, підвищення результативності діяльності.

На сучасному етапі реформування сільськогосподарських підприємств незаперечною є необхідність обґрунтування методичних підходів до удосконалення діючих і пошуку більш дійових матеріальних стимулів. Прикро, та факт: існуюча система оплати праці майже втратила стимулюючу функцію. Переважна частина не виправдано низького заробітку сільських трудівників не пов'язана як з проміжними, так і кінцевими показниками виробництва. Ступінь використання діючих форм матеріальної заінтересованості не спонукає виконавців напружувати свою робочу силу. І це не випадково, бо їх матеріальний інтерес має прямий зв'язок з недоліками і прорахунками в організації заробітної плати. Зазначимо, що нині важка праця селян виявилась найменш оплачуваною в народному господарстві. Якщо в 1990 році середньомісячний заробіток працівників сільського господарства Рівненської області був на 16,3% нижчим, ніж в промисловості, і на 6,8% меншим порівняно з народним господарством, то в 1991 р. - відповідно на 26,3 і 17,3%, в 1992 р. - на 29,1 і 23,6. в 1993 р - на 23,8 і 23,3, в 1994 - на 34,2 і 31,7, в 1995 р - на 39,1 і 40,9, в 1996 р. -

на 45,2 і 43,3, в 1997 р. - на 47,1 і 43,0, в 1998 р. - на 48,4 і 45,1, в 1999 р. - на 48,8 і 42,1, в 2000 р.-на 67,3 і 54,0, в 2001 р. - на 71,8 і 59,2, в 2002 р.-на 76,3 і 63,1, в 2003 р. - на 76,1 і 63,8, в 2004 р. - на 71,4 і 57,3, в 2005 р - на 67,6 і 54,9, в 2006 р. - на 67,2 і 55,1%.

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що підвищення оплати при удосконаленні її форм в сільськогосподарських підприємствах набуває першочергового значення.

Виклад основного матеріалу. Проведені дослідження показали, що за нинішніх кризових економічних умов як збільшення, так і зменшення номінальної зарплати селян супроводжувалось зниженням їх реального заробітку (табл.1). Пояснюється це в основному великими темпами зростання цін на споживчі товари і послуги.

Аналіз даних, наведених в таблиці 1, показує що в серпні 1993 р. сільський трудівник мав можливість купити за свою зарплату в державних і кооперативних магазинах лише 11,5%, у жовтні 1993 р. - 10,1, у січні 1994 р. - 8,6, у квітні 1994 р. - 8,3, у серпні й грудні 1994 р. - 11,6, у липні 1995 р. - 12,7, у грудні 1995 р.-14,3, в 1996 р.-відповідно 11,8 і 14,1, в 1997 р. -12,2 і 15,4, в 1998 р. - 12,2 і 14,1, в 1999 р. - 11,1 і 13,3, в 2000 р. - 7,8 і 10,2, в 2001 р. - 9,6 і 10,6, в 2002 р. - 10,4 і 10,4, в 2003 р. - 11,0 і 12,3, в 2004 р. - 15,4 і 20,4, в 2005 р - 19,2 і 19,6, в 2006 р. - 22,7 і 24,4% тих життєвих засобів, які він міг придбати в 1990 р. Крім того, в даному разі треба враховувати і те, що ціни вільного ринку були у серпні 1993 р. на 39,8%, у серпні 1994 р. - на 40,2, у липні 1995 р - на 20,1, у липні 1996 р. - на 0,4% вищими, а в грудні 1996 р. на 0,2%, у липні й грудні 1997 р. - відповідно на 0,3 і 2,5%, в 1998 р. - на 9,9 і 12,3, в 1999 р. - на 10,8 і 11,0, в 2000 р.-на 11,9 і 10,3, в 2001 р.-на 11,3 і 10,7, в 2002 р.-на 11,2, і 12,3, в 2003 р.-на 11,7 і 11,2, в 2004 р. - на 10,3 і 8,6, в 2005 р - на 8,0 і 6,9. в 2006 р. - на 6,0 і 5,1% нижчими, ніж в державних і кооперативних магазинах. Отже, якщо б селянин одержував одну половину набору товарів народного споживання, а також платних послуг в державній і кооперативній торгівлі, а другу - на міських ринках (що відповідає дійсності), то в даній ситуації він за свій заробіток міг купити в серпні 1993 р. 9,6%, у жовтні 1993 р. - 8,4, у січні 1994 р. - 7,2, у квітні 1994 р. -6,9, у серпні 1994 р. - 9,7, у грудні 1994 р. - 10,5, у липні й грудні 1995 р. - відповідно 11,5 і 13,9, в 1996 р. - 11,8 і 14,1, в 1997 р. - 12,2 і 15,6, в 1998 р. - 12,8 і 14,9, в 1999 р - 11,8 і 14,1, в 2000 р. - 8,3 і 10,8, в 2001р. - 10,2 і 11,2, в 2002 р. - 11,0 і 11,0, в 2003 р. - 11,8 і 13,2, в 2004 р. - 16,4 і 21,3, в 2005 р. -20,0 і 20,4, в 2006 р. -23,8 і 25,0% тих товарів і послуг, які мав змогу придбати в 1990 р. Таке різке зниження реальної зарплати не дозволяє сільським трудівникам компенсувати витрати на відтворення робочої сили, призводить їх до зубожіння, що негативно позначається на стимулах до продуктивної праці.

Таблиця 1

**Визначення показників зниження реальної зарплати
працівників сільського господарства Рівненської області (1990 р.=1)**

Місяці року	Ріст цін на споживчі товари і послуги в державній і кооперативній торгівлі, разів	Ріст (+) або зниження (-) середньомісячн ої номінальної зарплати, разів	Зниження реальної зарплати при придбанні споживчих товарів і послуг, разів	
			в державній і кооперативній торгівлі	в державній і кооперативній торгівлі (50%) та міських ринках (50%)
Серпень 1993	2295	+563	8,7	10,4
Жовтень 1993	7930	+804	9,9	11,9
Січень 1994	17968	+ 1551	11,6	13,9
Квітень 1994	25893	+2146	12,1	14,5
Серпень 1994	32404	+3746	8,6	10,3
Грудень 1994	78635	+9112	8,6	9,5
Липень 1995	151060	+19176	7,9	8,7
Грудень 1995	232527	+33239	7,0	7,2
Липень 1996	279178	+32663	8,5	8,5
Грудень 1996	2,896	-2,470	7,1	7,1
Липень 1997	3,090	-2,662	8,2	8,2
Грудень 1997	3,212	-2,009	6,5	6,4
Липень 1998	3,241	-2,525	8,2	7,8
Грудень 1998	3,653	-1,931	7,1	6,7
Липень 1999	3,919	-2,296	9,0	8,5
Грудень 1999	4,278	-1,757	7,5	7,1
Липень 2000	4,936	-2,597	12,8	12,1
Грудень 2000	5,337	-1,844	9,8	9,3
Липень 2001	5,552	-1,878	10,4	9,8
Грудень 2001	5,942	-1,578	9,4	8,9
Липень 2002	5,985	-1,608	9,6	9,1
Грудень 2002	6,223	-1,537	9,6	9,1
Липень 2003	6,400	-1,425	9,1	8,5
Грудень 2003	6,480	-1,251	8,1	7,6
Липень 2004	6,807	+ 1,054	6,5	6,1
Грудень 2004	7,457	+1,512	4,9	4,7
Липень 2005	8,326	+ 1,610	5,2	5,0
Грудень 2005	8,601	+1,693	5,1	4,9
Липень 2006	9,005	+2,030	4,4	4,2
Грудень 2006	9,945	+2,444	4,1	4,0

На сучасному етапі реформування сільськогосподарських підприємств одним з важливих питань організації заробітної плати селян є визначення її мінімального розміру. Обчислювати його слід з урахуванням вартісної величини прожиткового мінімуму. Для цього потрібно правильно встановити необхідний для задоволення життєвих потреб селянської сім'ї мінімальний набір продуктів харчування, непродовольчих товарів та послугу натуральному і грошовому виразах.

Державна гарантія щодо прожиткового мінімуму сільських трудівників орієнтована на задоволення їх основних потреб, що народжуються у виробництві та тісно пов'язані з можливістю працювати. Селянин, наділений природними силами, в процесі трудової діяльності, докладаючи фізичних і розумових зусиль, здійснює певні функції свого організму. Виконання кожної з них вимагає затрат не тільки м'язів, а й мозку, нервів тощо. Внаслідок цього людина - працівник повинна відтворювати себе через задоволення своїх потреб. Вони, в свою чергу, спонукають її до продуктивної праці.

Зрозуміло, що селянину для підтримання життя, відновлення доцільної діяльності потрібно задовольняти насамперед найелементарніші потреби, а саме: в їжі, одязі, взутті, житті і т.п. А це вимагає необхідних витрат при купівлі товарів та оплати послуг. Водночас селянин повинен забезпечити достатній життєвий рівень непрацездатних членів своєї сім'ї. В зв'язку з цим для відтворення трудових ресурсів потрібно значно більше витрат, ніж для придбання дорослому працівникові життєвих засобів. Це обумовлено тим, що сільський трудівник не вічний. Застосування сукупності його фізичних і духовних властивостей у процесі виробництва має певну межу.

Вартісна величина прожиткового мінімуму за досліджуваний період (2006 р.) визначена для середньої за розміром, віком та іншими показниками селянської сім'ї. В склад її входить чотири особи. Вік чоловіка - 38 років, жінки - 35, хлопця - 15, дівчини - 8 років. Дорослі члени сім'ї зайняті середньою за важкістю працею в сільськогосподарському підприємстві. Загальні добові енергозатрати чоловіка становлять 3100 ккал, жінки - 2600, хлопця - 2900, дівчинки - 2300 ккал. Потреба білка названих членів сім'ї дорівнює відповідно 93, 78, 100 і 79 г/день, жирах - 114, 95, 100 і 79 г/день, вуглеводах - 426, 358, 400 і 315 г/день. Їх раціони харчування повинні містити в собі достатню кількість вітамінів і мінеральних елементів.

Вищенаведені фізіологічні норми потреби в енергії і харчових речовинах прийняті в основу складання добових раціонів харчування

Таблиця 2

**Розрахунок вартості добового раціону харчування для одного
працездатного чоловіка, зайнятого середньою за важкістю працею
в сільськогосподарському підприємстві, 2006р.**

Продукти харчування	Норми споживання продуктів, г.	Ціна 1 кг. продуктів, грн..	Вартість продуктів, грн.. ¹
Хліб: житній	120	2,38	0,29
пшеничний	170	2,69	0,46
Борошно пшеничне	22	2,00	0,04
Макаронні вироби	11	2,68	0,03
Крупи пшеничні	32	1,75	0,06
Картопля	290	1,80	0,52
Овочі - всього	435	X	0,83
в тому числі: буряки	45	1,61	0,07
морква	110	1,72	0,19
капуста	160	2,10	0,34
цибуля	33	2,25	0,07
огірки	22	1,84	0,04
інші овочі	65	1,90	0,12
Фрукти свіжі	280	3,18	0,89
Сухофрукти	11	7,50	0,08
Цукор	105	4,11	0,43
Олія	22	4,64	0,10
Риба і рибопродукти	55	13,23	0,73
М'ясо і м'ясопродукти	225	20,64	4,64
Сало	5	17,00	0,08
Масло тваринне	16	12,85	0,21
Молоко	490	2,08	1,02
Сметана	20	11,23	0,22
Сир: м'який	22	9,50	0,21
твердий	20	22,15	0,44
Яйця курячі, шт	1	3,52	0,35
Чай	1	50,00	0,05
Сіль	15	0,60	0,01
Разом	x	x	11,69

Таблиця 3

**Обсяг мінімальних витрат селянської сім'ї на придбання
продовольчих і непродовольчих товарів та оплату послуг в 2006р., грн.**

Товари, послуги	Для задоволення потреб				
	всієї сім'ї	чоловіка	в том жінки	у числі хлопця	дівчинки
Продукти харчування - всього в тому числі:	14713	4267	3580	3650	3216
Хлібні продукти	1453	321	274	562	296
Картюпля	807	190	157	263	197
Овочі	1077	303	252	277	245
Фрукти	971	354	303	157	157
Цукор	489	157	142	99	91
Олія	131	36	29	44	22
М'ясо і м'ясопродукти, сало	5030	1723	1423	942	942
Риба і рибопродукти	1233	266	219	507	241
Молоко і молочні продукти	2898	767	631	737	763
Яйця курячі	423	128	128	40	127
Непродовольчі товари -- всього і в тому числі:	4501	1339	1185	994	983
Одяг	2724	837	723	576	588
Взуття	1138	342	302	258	236
Господарсько-побутові товари	396	99	99	99	99
Послуги - всього в тому числі оплата:	2755	703	698	680	674
Житлових послуг	317	80	79	79	79
Комунальних послуг	1084	271	271	271	271
Побутових послуг	399	100	100	100	99
Транспортних послуг	300	78	78	72	72
Послуг зв'язку	180	48	48	44	40
Медичних послуг	201	54	52	48	47
Культурно - освітніх послуг	125	33	32	30	30
Всього	21969	6309	5463	5324	4873

У відповідності з ними визначено їх вартість, виходячи з кількості одиниць продовольчих товарів та цін на їх придбання. Для прикладу покажемо порядок розрахунку вартості добового раціону харчування працездатного чоловіка, зайнятого середньою за важкістю працею в сільськогосподарському підприємстві (табл. 2).

Встановлено, що селянська сім'я в 2006р. на придбання продовольчих товарів за день витратила 40,31 грн., а саме: для чоловіка - 11,69 грн., жінки 9,81, хлопця - 10,00, дівчини - 8,81грн. В цілому за рік витрати на продукти харчування становили 14713 грн. (табл. 3).

При розрахунку вартості непродовольчих товарів і послуг, одержаних членами сім'ї за рік, виходили з кількості одиниць цих важливих засобів та цін на їх придбання. Загальний обсяг грошових витрат на непродовольчі товари дорівнював 4501 грн., на оплату послуг - 2755 грн.

З вищенаведеного видно, що вартість мінімальної кількості засобів, необхідних для задоволення потреб селянської сім'ї, в 2006 р становила 21969 грн.

(6309+5463+5324+4873). Ці дані дають можливість встановити середньомісний заробіток кожному працівникові з урахуванням прожиткового мінімуму в розмірі 915 грн. (21969:568х23,65). У цьому зв'язку зазначимо, що в 2006 р. оплата праці селян становила лише 43,6% від мінімальної заробітної плати.

Одержані результати досліджень дозволяють удосконалювати основну оплату праці сільських трудівників (табл.4), яка б давала змогу їм задовольняти мінімальні життєві потреби в товарах і послугах. Нагадаємо, що подані в таблиці 4 денні тарифні ставки обчислені з розрахунку семигодинного робочого дня і місячної норми 166,83 робочих годин у 2006р. при 40-годинному робочому тижні та з урахуванням коефіцієнтів співвідношень тарифних ставок робітників I розряду і мінімального розміру тарифної ставки робітника, який виконує просту, некваліфіковану роботу.

Наведемо приклад розрахунку денної тарифної ставки робітника I розряду на ручних роботах в рослинництві:

$$915:166,83 \times 7 \times 1,02 = 39,16 \text{ грн.}$$

Тарифні ставки працівників інших розрядів встановлені з урахуванням міжрозрядних коефіцієнтів.

Висновки. У сучасних умовах реальність така, що від підвищення стимулюючої функції оплати праці в значній мірі буде залежати виведення сільського господарства з кризового стану. В найближчій перспективі необхідно довести заробіток селян до науково обгрунтованого рівня мінімальної заробітної плати. З цією метою потрібно підвищити прийняті тарифні ставки і посадові оклади для оплати праці різних категорій трудівників у 2,3 рази. При цьому в основну оплату праці слід закласти важливий принцип, який передбачає тісний зв'язок між трудовими зусиллями та заробітною платою. Іншими словами, ця залежність має бути такою, щоб заохочувати кожного працівника до постійного покращення проміжних та кінцевих результатів господарської діяльності підприємств. Серйозну увагу треба звернути увагу на посилення заінтересованості виконавців у підвищенні якості виконуваних робіт і одержання продукції, раціональному використанні всіх трудових та матеріальних ресурсів, зростанні продуктивності праці та прибутковості виробництва. Таке стимулювання дозволяє подолати відчуження працівників від засобів виробництва, процесу і результатів своєї трудової діяльності.

Зрозуміло, що центральне місце в матеріальному заохоченні належить грошовим стимулам, а саме: основній і додатковій заробітній платі, іншим виплатам. Трудівники повинні отримувати винагороду за проміжні й кінцеві результати праці. При цьому використання фонду матеріального заохочення відіграватиме стимулюючу роль за умови правильного вибору пріоритетних показників для встановлення розміру винагороди. Тільки вона позитивно впливатиме на виконання поставлених перед колективом і окремими працівниками завдань. Узагальнення результатів виробничих експериментів і передового досв-

іду свідчить про те, що важливими критеріями для додаткового матеріального заохочення можуть бути поліпшення якості робіт і продукції, збільшення обсягів її виробництва, зростання продуктивності праці, зниження собівартості продукції, підвищення продуктивності виробництва, новаторство, впровадження досягнень науково-технічного процесу, професійна кваліфікація та ін.

Література:

1. Вітвіцький В., Метельська З., Юдіна В. Вплив основних чинників на підвищення продуктивності аграрної праці//Україна: аспекти праці. - 2006 - №2.-С. 29-33.
2. Голляка І.Г. Положення про оплату праці в сільськогосподарському підприємстві: на перехідний період до ринкових відносин,- Рівне, 1997.-88с.
3. Дієсперов В. Формування оплати сільськогосподарської праці// Україна: аспекти праці.-2007.-№ 5 - С.22-28
4. Доценко В.А. Санитарно-гигиенический контроль за организацией общественного питания. -Л.: Медицина, 1986.-С. 11-17, 131-134.
5. Єськов О Мотивізація і стимулювання праці //Економіка України.-2001,- № 2.-С. 82-83.
6. Колот АМ. Оплата праці на підприємстві: організація та вдосконалення.-К.: Праця, 1997.
7. Черватюк О. Сучасні проблеми організації заробітної плати в Україні і можливі шляхи її вирішення/Україна: аспекти праці.-1999.-№ 6. -С.27-31.